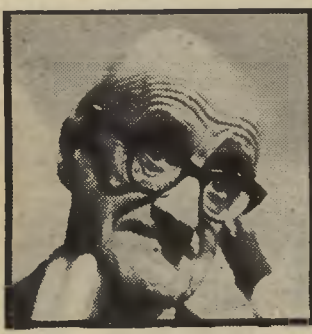

האם חנוך ברטוב הוא סופר אנטישמי? * החיונים, הפריזים

והגירגשים של חברון רודפים את המשורר אבנר טריינין * חתולי

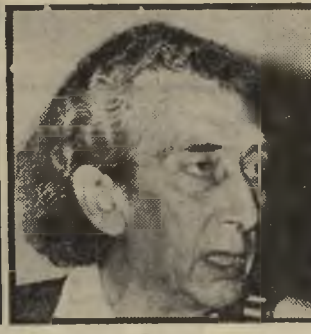
הגלות של אבא קובנר * חמץ על שולחנו של חיים-נחמן ביאליק

ישעיהו ליבוביץ

משה דיין

אבא קובנר

חיים-נחמן ביאליק

חנוך ברטוב

ספרים

ארץ כואבת

שקיעה כפריית מאת: יצחק בן-נר
הוצאת עם עובד וקרן תל אביב לסיפרות ולאמנות
191 עמודים

בשנים האחרונות נפלה הסרובה העיברית בין מתיקות סכרינית לבין סיפרות בלשית משוללת כל ערך, לכן מן הראוי לה לחגוג את הופעת סיפורו השני של יצחק בן-נר (סיפרו הראשון, האיש משם, לא זכה למידת הביקורת וההערכה הראויים לו), אשר בו מתמוזגים כל הסימנים המורים על גאון חדש, משמעותי ומשחרר.

שקיעה כפריית הוא קובץ של סיפורים, הנרקמים אחד בתוך מישהו למארג של פרוזה, אשר מתאר, מטהר ומחייב את החוויה הישראלית למימדים של סיפרות ישירה, הזיקוק. האווירה היא פסטורלית, ללא סוואת לאומית. אל אותו נער מצטרפת נערה, פעלולים את תחושת הקלאוסטרופוביה של החברה הישראלית, עד שלרגעים דומה כי מדינת-ישראל כולה היא כפר בעמק-ירועאל, וגלרית הדמויות המופיעה בשקיעה כפריית מורכבת מבני אותו הכפר.

החל בסיפור הראשון שבקובץ, "מישחקים בחורף", מתגבש האבטיפוס של סיפורי בן-נר, האינדיווידואל הארצישראלי לעומת הקולקטיב, ומועקת ההתרחשויות ההיסטוריות, זה סיפורו של נער במושב בעמק, הנוטל תחת חסותו איש לח"י פצוע מפיוצוץ בתי-הזיקוק. האווירה היא פסטורלית, ללא סוואת לאומית. אל אותו נער מצטרפת נערה, במאמץ להחיות את איש-המתח, ודומה שתקופת סוף המנדט הבריטי מוארת באור שוהה מהבוקי הפאטוס בהם תוארה תקופה זו עד כה בסיפרות.

בסיפור "רומן זעיר" קיימת הצלפה גלוויה בערכיו של הדור אשר מנהיג כיום את המדינה, בני החמישים ומעלה. הגיבור נטש את אשתו ונעוריו למען צעירה ממנה, והוא משחק את אב-הטיפוס של הליברל הישראלי, ואומר ברגע של גילוי-לב: "שם יצא לי של ליברל, מיוצאי-הודו ומבעלי-ההשקפה, שליך השליטון. העיתונאים מחזירים אחרי מאמרי בענייני חברה ומדינה ומישפט, יותר משמסוגל עטי להעלות, הזמנות, שאיני נעתר להן כימעט (מהמת עיסוקי ומאימת ציבור זר) מצפיות אותי כל חומן: ראיונות ברדיו, ויכוחים באוניברסטות, בתי-מישפט רעיוניים וכיוצא באלה. אני מניח כי מישפטם של עורכי ההפגנה מול בית ראש-הממשלה ופרשת אדמות דהרן ועניין חברי התא השמאלני שבאוניברסטת חיפה, שבכולם עסקתי כמישפטן, בצד ההגנה או כתובע-לצדק, עם דיעותי שאינן בהירות תמיד..." דומה שבסיפור זה יוצר בן-נר אבטיפוס לאומי שבשלב מסוים יקים גם תגוע-תימחאה פרטית להציל את המדינה, שעה שאינו מסוגל להרשיע את עצמו.

מסיפור לסיפור קיימת התרחשות שהיא תיאורו של דור כנוע לחיים. הסיפור "שמונה עשר חודשים" הוא סיפור הידרדרותו של אב לתאומים, שאחד מהם נעדר במלחמה. תוך פירוט תהליך ההידרדרות קיים עיסוק כימעט-סוציולוגי של התפוררות מיסגרת ערכי המישפחה של דור המדינה: "בן ארבעים ושתים ועודי צעיר; אב לשני בנים, החי והאובד; אישה דועכת; אהובה שאינה אהבת; ארץ כואבת. נעדרת נחת ושלווה, רותחת — ופחד מנקב שאינו מניח." בטרם המליחמה, שני הבנים שונים. אחד מצפוניסט והאחר מאמין בארץ ישראל השלמה. האב פולט הגדרות-מצב, כמו: "אין ארץ זו מניחה לילדים להיות ילדים."

בניגוד לסופרים אחרים הבורחים לתקופות אחרות, הזמנים המקומות של סיפורי בן-נר אינם בדויים. אם התאומים נכנסת למיטתה וקוראת את הספר המחזל, והאב שואל: "איך הספר?" אני שואל, בסדר" היא משיבה. היא שוהה. אני נכנס למיטה בגרמן ניצבט, במוח מעומעם, בלב המכה במקום אחר, חרד. זה מועזע לדעת שכך זה התחיל, שכך אבד עידו. בגלל... היא אומרת בקול דק, מרחף. אני קושע את דבריה: עידו לא אבד! אני אומר תיבובש..."

זאת החוויה הישראלית, ובן-נר אינו מרכז אותה, וגם לא מנפח אותה. תאב השכול מתפורר יותר ויותר, הוא מחונן בהתמדה אחר נערות צעירות, עד שלבסוף תופסו בנו חחי עם אחת מהן, מבייש ומעליב, ומביא עד לרמעות, ומועטים הגברים הבוכים בסיפרות העיברית החדשה, הם הרי כלי-כך חוקים וכלי-כך מושלמים. ב"ניקול" מציב בן-נר שיר-לעזאול, קצין-בכיר, שלמצחו הודבק אות-קין של המחל. דמות חיוורת בין-לילה מגבהי התהילה-הצבאית לקורבן של אפסים ניקלים: "כשהתחילה השמועה מתגנבת ובאה, היה קשה יותר. היו, כך נידמה, מבטים כואבים, מאשימים, הפניות עורף, לחישות בוטות." ברקו, אותו קצין-בכיר שכולם העריצו בימי

קיימרה

מוסף הסיפרות של רח' נאלווקי, וארשה

מוספי הסיפרות של ערב הגיהפסח לא העשירו את תרבותנו. מוסף שהגדיל לעשות היה מוסף הסיפרות של מעריב שהוכר בתוכנו, במגמתו ובסיגנונו את ההיינט, ביטאונם של יהודי וארשה ופולין, ערב מילחמת-העולם השניה. הרוח ששררה במוסף סיפרות זה התאימה לתושביו של רחוב נאלווקי, מרכזם של יהודי וארשה בימים ההם.

את מוסף מעריב פותח סיפור מאת משה שמיר, "השתוממות בחוק" (מתוך הטרילוגיה "רחוק מפנינים"), סיפור הממחיש את הרעיון המסתתר אחר פעלו הסיפורי של משה שמיר בשנים האחרונות. רעיונו הסיפורי של שמיר מגולם בדברים שכתב עמוס קינן בסיפרו "שואה 2": "ברנשטיין חלם על כתיבת רומן גדול בצורת טרילוגיה, שתתחיל בסבא המחפש את דרכו בשלהי המאה ה-19 באוקראינה, ותסתיים בנכד המחפש את דרכו במחצית המאה העשרים בתליאביב..."

אך בנוסף לכך ממחיש סיפורו של שמיר את הנטייה הקיימת בשנים האחרונות ביצירות סופרי דור הפלמ"ה, מגמה של השתלת מקורות ריקניים ומסורת מזוייפת. בירדורו של משה שמיר, חנוך ברטוב, תרם למוסף זה סיפור בשם "הלומים", המתאר בלשון סיפורית בעלת אילוצים סלגניים כצו האופנה, אנטישמיות של ילדי-הארץ: "מאותו יום נהפך ירוחם, בעינינו, הוא ואביו המגובן ואימו הקטנה, לתמצית הגלות — כאילו ישר מתוך הסיפורים על יוסלי והרשלי וולוול, סיפורי קבציאל וכיסלון, כתי ריאלבקה והופיץ יצאו והתיישבו במושבה. את כל הנרדפים, העלובים, המפוזרים והמבוזים ראינו בירוחם סגל השתקן, הנוגה, שחרף הולקת המתדת בעיניו..." דומה שמיותר להתייחס למגמה זו של גיוענות מכוה בסיפרות העיברית, ובשוורות ספורות אלה אומר ברטוב על עצמו את כל שניתן להיאמר.

את גולת-ההכותרת במוסף סיפורי זה מהווה מחרות שירים השזורה בין סימני הדפוס שלו. מצוייה במחורות זו נימה גיוענית, שהשירה העיברית לא ראתה כמותה שנים רבות. אם בשיריו של שלמה טנאי, שהביא שורות כמו: "אתם הורגים אותנו / ואז אנו הורגים אתכם. / וליד הקברים / אתם — חושבים עלינו / זעקתם זעקותיכם כלפינו / מקוננים כלילות — והדם נגרנו..."

אבנר טריינין הוא משורר נוסף המקדיש שירים לקונפליקט, והוא כותב: "הרבה אותות והמופתים אל הגיהד / ועליהם על הכופרים שמתפשטים / תאים או הריקמה אל אוהלים קידר / אל אכניו קדר מן אדיהח / (אלא היא חברון) / הוא אברהם הוא איברהים / הוא אהוב הוא המנהיג, קרב / הנה קרב, ירום ישגב הדם... מי זה נא מחברון. חיונים פרוזים וגירגשים שרדו פליטה / מיר אבי הנה הם מיתקרבים..."

מחנות שירה צמאתי-דמים זאת ננעלת בשירים של אבא קובנר, אשר חולם בשיריו על סוסו השדוד ביערות פולין, ועל חתולים המשתרעים אל מול האה. שירו של קובנר הוא בעל יזמרות של שירה-מודרנית, ואין בינו לבינה מאומה, למרות שבבתי היהודים ברחוב נאלווקי היו החתולים משטרעים אל מול האה.

אפוקליפטי יותר הוא חיים גורי, המצוי מן הסתם במירדף נואש אחר אלוהי היהודים, במידה לא פחותה מהנשיא אפריים קציר, המאולץ לבקר בבתי-כנסת ולחבוש כובע. גורי כותב בשירו "חוף יונה הנביא" את מכלול כמיהותיו ל"עזרת השם..." או שמלתון על ש"עריין אין השם לימינו..." כאשר פיסוקים שיריים אלה עמוסים נוסטלגיה לחוף תליאביב הישן.

משורר נוסף, שנחלץ לעזרת אלוהי ישראל, הוא יעקב אורלנד, הכותב: "כאולם ההמתנה הגדול מתנהג ויכרח על מיהות האלוהים / ויהדות ישראל...". משוררים אלה מספחים לעצמם את ראובן בריינסקי, שהינו תופעה מיוחדת בשירתנו הצעירה ולא שירת. שוכה לעלות אלנו מארצות-הברית, ולתרגם את לשונו הלא-סיפורית של "סיפור אהבה" לאריך סיגל לשפה כימעט-תנ"כית. בגיליון-סיפרות זה מבסס בריינסקי את קוראי מעריב בשישה שירי מעשה, שהינם בבחינת כימעט פלאגיאטיס-מילוליים לשיירה-אהבה של יהודה עמיחי, אלא ששיריה-אהבה של בריינסקי חסרים, משום מה, את כישורו של עמיחי.

אחטא לאמת אם לא אציין שמצויים בגיליון זה גם סיפור של אהרון אפלפלד, ושירים של אריה זקס, שהינם בבחינת נזם זהב באף חזיר.